

Dr hab. Agnieszka Nowak-Łojewska, prof. UG

Uniwersytet Gdański

Wydział Nauk Społecznych

Zakład Badań na Dzieciństwie i Szkołą

Recenzja osiągnięcia i dorobku naukowego dr Małgorzaty Cackowskiej przygotowana w związku z postępowaniem habilitacyjnym

Recenzja przygotowana została dla Rady Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego w związku z postępowaniem habilitacyjnym dr Małgorzaty Cackowskiej, wszczętym przez Centralną Komisję ds. Stopni i Tytułów w dniu 5 listopada 2019 roku i zawiera:

- ocenę osiągnięcia naukowego wskazanego przez Autorkę jako podstawa ubiegania się o stopień doktora habilitowanego,
- ocenę całokształtu jej osiągnięć naukowo-badawczych,
- ocenę dorobku Autorki w zakresie działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej oraz współpracy międzynarodowej.

Ocena wskazanego przez Autorkę osiągnięcia naukowego jako podstawy ubiegania się o stopień doktora habilitowanego

W skład wskazanego przez dr Małgorzatę Cackowską osiągnięcia naukowego wchodzi jednotematyczny cykl publikacji zatytułowany *Społeczno-kulturowe i edukacyjne znaczenie książki obrazkowej dla dzieci*, obejmujący 38 tekstów, w tym 2 monografie współautorskie, 1 monografia wieloautorska, 10 artykułów (w tym 3 współautorskie, 6 z listy ERIH), 16 haseł encyklopedycznych (w tym 3 współautorskie), 2 redakcje monografii, 1 redakcja tomu czasopisma w języku angielskim oraz 6 rozdziałów w monografiach.

Idąc tropem wskazanym w autoreferacie przejdę do oceny zasygnalizowanego obszaru badawczego i składających się na niego publikacji. Zacznę od tego, że podjęte przez Badaczkę zagadnienie książki obrazkowej dla dzieci, jako wielowymiarowego medium kulturowego jest aktualnie tematem różnorodnych dyskusji i przedmiotem wieloperspektywicznych badań na

świecie, natomiast w polskim dyskursie naukowym nadal wciąż mało akcentowanym. Traktuję więc starania dr Małgorzaty Cackowskiej związane z uobecnieniem i ukazaniem wartości i ważności książki obrazkowej dla dzieci, a dalej przybliżenie dorobku polskich twórców książek obrazkowych dla dzieci na tle międzynarodowego audytorium naukowego jako wyjątkowo ważny wkład w rozwój tej dyscypliny. Jak pisze Badaczka upowszechnianie badań na rzecz zwiększenia w społecznej świadomości edukacyjnej roli książki obrazkowej jest swego rodzaju jej całościowym projektem.

Szczegółowa lektura poszczególnych tekstów pozwala mi na następujące refleksje. Zacznę od współautorskiej książki *Look! Polish Picturebook* i jej polskiej wersji *Polska szkoła książki obrazkowej*. Uważam, że jest to pionierska monografia poświęcona polskiej książce obrazkowej z intencją umiędzynarodowienia podejmowanych analiz, a co się z tym wiąże ukazania wartości polskiej kultury i sztuki. Pierwsza część obejmuje analizę projektów wybranych książek starszego i młodszego pokolenia twórców (Stanny, Zamecznik, Butenko itd.) ze zwróceniem uwagi na powiązania stylistyczne, treściwe (różne przestrzenie życia dzieci), formalne, narrację czy koncepcyjne. Druga część książki ułożona jest alfabetycznie pod kątem oryginalnej twórczości zebranych twórców książek obrazkowych dla dzieci. To pierwsza w Polsce tak bogata w treść i materiały graficzne książka poświęcona książce obrazkowej dla dzieci. Z uwagi na treść i formę cieszy się ona ogromnym zainteresowaniem wielu badaczy ważniejszych ośrodków w Polsce i na świecie zajmujących się literaturą dla dzieci. Dla mnie jest ona książką prezentującą rozległą wiedzę na temat analizowanego zagadnienia, jednocześnie porządkującą go i przedstawiając szerokie perspektywy. Wskazuje na to: dogłębne analiza bardzo bogatego materiału będąca swego rodzaju dialogiem różnych stylów myślenia, form ekspresji artystycznej i praktyk artystycznych.

Drugą bardzo ważną pozycją wpisującą się w obszar badań nad społecznym i kulturowym znaczeniem książki dla dzieci jest monografia współautorska *Dyskusyjna konstrukcji podmiotu. Przyczynek do rekonstrukcji pedagogiki kultury*, w której badaczka opracowała obszerny rozdział pt. *Dzieciństwo*, akcentując współczesną rolę książki obrazkowej i traktując ją jako medium kulturowe w przestrzeni socjalizacji z tzw. profesjonalnym i nieprofesjonalnym pośrednikiem. Analizowany tekst zasługuje na uwagę z kilku powodów:

po pierwsze podjęta jest w nim dyskusja nad rozumieniem książki obrazkowej i odróżnieniem jej od tzw. słowa zilustrowanego obrazkami od sztuki narracji wizualnej, którą określają słowa,

po drugie podejmuje wątek badania pola produkcji książkowej dla dzieci, tzw. przemysłu książkowego dla dzieci (produkcja masowa vs produkcja artystyczna) wykorzystując w tle analizy M. Foucaulta,

po trzecie prezentuje interesujące wyniki badań dotyczące rekonstrukcji pozycji książki obrazkowej w socjalizacji estetycznej biorąc pod uwagę doświadczenia subiektywne i identyfikacje społeczne w Polsce, na Litwie i w Niemczech. W tym celu wykorzystuje bogatą metodologię badań z zastosowaniem fenomenografii, analizy sądów estetycznych, analizy treści i form wytworów kultury, a także metodę obserwacji uczestniczącej. Traktuje te badania jako wyjątkowo wartościowe i odsłaniające różne sposoby rozumienia książki obrazkowej, jej wykorzystywania, a co za tym idzie lokowania jej w różnych dyskursach od pragmatycznego przez romantyczny do dyskursu tabula rasa i w efekcie przedmiotowego traktowania dziecka jako odbiorcy.

W uwagach do tej pozycji mam jedynie zbyt oszczędne potraktowanie w tekście koncepcji badań, np. szersze opisanie problemów badawczych, określenie orientacji badań (jakościowe, ilościowe i stojących za nimi paradygmatów). Mogło to jednak wynikać z ograniczeń dotyczących rozmiarów tekstu. Prezentację wyników badań traktują natomiast jako wyjątkowo użyteczną, praktyczną i zilustrowaną licznymi przykładami potwierdzającymi, jakie książki są wybierane w poszczególnych państwach, jakie tematy są w nich analizowane, a jakie unikane, itd.

Kolejną pozycją uwzględnioną w analizowanym dorobku dr Małgorzaty Cackowskiej jest redakcja monografii pt. *Książka obrazkowa. Wprowadzenie* (współredakcja z H. Dymel-Trzebiatowska, J. Szałak) i zawarty w niej tekst *Współczesna książka obrazkowa – pojęcie, typologia, badania, teorie, konteksty, dyskursy*, w którym zebrane zostały podstawowe eksploracje pola zagadnień związanych z fenomenem współczesnej książki obrazkowej. Dotyczą one problemów terminologicznych, ujęć teoretycznych oraz kierunków i tendencji badawczych w możliwie szeroko naświetlonych kontekstach. Cenię ten tekst za zręczne operowanie terminologią związaną z książką obrazkową oraz za zaprezentowanie szeroko zakrojonych badań w tym obszarze zarówno tych podejmowanych za granicą, jak i badań w Polsce. Dzięki temu Autorce udaje się uzasadnić ogromny potencjał edukacyjny tkwiący w krytycznych badaniach zagranicznych i ukazać tradycję polskich badań i refleksyjne odniesienie się do nich, sugerując rzetelny namysł nad potencjałem książek obrazkowych, a w badaniach podjęcie podejścia interdyscyplinarnego.

Uzupełnieniem podjętych rozważań nad książką obrazkową dla dzieci jest druga monografia pod redakcją, czyli publikacja pt. *Książka obrazkowa. Leksykon*, która poza pracą koncepcyjną, redakcyjną i organizacyjną odświeża kolejne obszary aktywności dr Małgorzaty Cackowskiej, czyli opracowanie 12 haseł, ukazujących warsztat badacza ikonotekstu wykorzystującego wybrane podejścia teoretyczne, metodologię dyskursu wizualnego i krytyczną analizę dyskursu. Materiał uporządkowany jest chronologicznie z wyodrębnieniem najbardziej znaczących książek obrazkowych w historii tego gatunku. Obejmuje on ponad 100 stron poświęconych najwybitniejszym twórcom książek obrazkowych, a przy tym prezentacji niektórych z ich książek. Każde hasło opracowane jest w bardzo szerokim kontekście historyczno-społeczno-kulturowym. Ponadto zawiera elementy innowacyjne dla danego twórcy i jego dzieł oraz sposoby odczytywania społecznych i międzykulturowych znaczeń. Postrzegam tę pozycję jako wyjątkowo znaczącą w dorobku naukowo-badawczym dr Małgorzaty Cackowskiej. O ile poprzednie publikacje poświęcone były pojęciu książki obrazkowej i jej wielowymiarowej analizie oraz badaniom porównawczym, o tyle *Leksykon* (A15-30) i zawarte w nim 12 haseł traktuję jako interesujące przykłady książek obrazkowych, analizę ich treści, znaczeń i kontekstów. To doskonałe uzupełnienie dla poprzednich obszarów badawczych wzbogacający fenomen książki obrazkowej, zmienność jej historycznego i współczesnego pojmowania, potężną moc jako narzędzia edukacyjnego, a jednocześnie formę sztuki dla dzieci i oryginalny gatunek artystyczny. Potwierdzają to zawarte w hasłach przykłady tekstów i ich interpretacja. Traktuję tę pozycję jako wyjątkowy materiał, który nie tylko dostarcza wiedzy o książce obrazkowej, porządkuje najznamienitsze przykłady, ale również forma, w jakiej jest zaprezentowany jest wyjątkowo czytelna, interesująca, inspirująca i pozwala na chwilę 'wniknąć' w świat dziecięcych książek. Wartością dodaną tego materiału jest również fakt, że wiele z zamieszczonych w nim książek nigdy nie była przetłumaczona na język polski.

Kolejną grupą składających się na dorobek habilitacyjny materiałów jest seria artykułów opublikowanych w czasopiśmie (10 tekstów) i rozdziały zawarte w monografiach (6 tekstów). Rozpocznę od analizy artykułów z czasopiśm, których lektura pozwala na dostrzeżenie kolejnego wymiaru książek obrazkowych dla dzieci, tj. ich tematyki i oddziaływania jako medium kulturowego (A4, A10, A11, A12, A13, A14). Dr Małgorzata Cackowska podejmuje w nich krytyczną analizę tematów ze szczególnym zwróceniem uwagi na zagadnienia życia codziennego oraz tzw. tematy trudne inaczej tabu dotyczące aspektów seksualnych, religijnych i kulturowych. Badaczka nie tylko je opisuje, krytycznie analizuje, ale

też pokazuje skalę oddziaływania na dziecięce postawy, zachowania, lokowanie ich w określonych dyskursach myślenia o dziecku. Podejmuje również trud zobrazowania praktyk politycznego i upolitycznionego konstruowania przez książkę dziecięcej wyobraźni czy formowania określonego społeczeństwa. Opisuje książkę dla dzieci jako pole walki o władzę i siłę oddziaływania w zależności od ideologii reprodukowanych i dystrybuowanych przez wydawnictwa oraz dorosłych pośredników profesjonalnych i nieprofesjonalnych. Jednocześnie wykazuje się przy tym znajomością różnych metod badawczych (analiza jakościowa tekstu, krytyczna analiza dyskursu, itd.). Dla mnie jako badacza w obrębie wczesnej edukacji poszukiwania Małgorzaty Cackowskiej są doskonałym uzupełnieniem i wsparciem dla wczesnej edukacji społecznej dzieci i jej uaktualnionej wersji. Lektura tekstów dostarcza nie tylko bogatego materiału z tego obszaru, ale również staje się okazją do refleksji dla nauczycieli i rodziców. Każdy z tekstów oparty jest na innej próbie badawczej, czyli różnych książkach dla dzieci (zróżnicowana tematyka i forma), będących zarówno przykładem polskich, jak i zagranicznych produkcji. W ten sposób dr M. Cackowska daje się poznać jako wyjątkowa znawczyni książek obrazkowych nieustannie pogłębiająca zakres ich poznania, ale też Autorka tekstów dostarczających czytelnikom nowych obszarów do analizy i refleksji.

Druga grupa artykułów opublikowanych w czasopiśmie (A5-6, A7, A8, A9) dotyczy odbioru książek obrazkowych przez dorosłych pośredników (rodziców, nauczycieli) mających znaczący udział w proponowaniu czy odsuwaniu, unikaniu lub wykorzystywaniu określonych tematów. Interesujące są w tym obszarze opinie rodziców o aplikacjach książkowych dotyczących miłości, inności, seksualności, wykluczenia i innych tematów, czyli z perspektywy nowych mediów. Ten rodzaj badań dotyczący osób, a nie samych książek. Uwydatnia rolę dorosłego pośrednika w kontakcie dziecka z książką, a jednocześnie odsłania granice ingerencji dorosłych pośredników w sferę najbliższego rozwoju dziecka – od możliwości stymulowania po naznaczenie i determinowanie odbioru świata przez dzieci myśleniem dorosłych. Badaczka potrafi też w kolejnych publikacjach (A7) ukazywać więc potencjał edukacyjny i rozwojowy książek obrazkowych przedstawiając je w kontekstach środowiska rodzinnego, jak i instytucjonalnego.

Rozdziały (5 pozycji) zawarte w monografiach są spójne z wcześniej wyłonionym wątkiem edukacyjnej, społecznej i kulturowej roli książki obrazkowej. Odzwierciedlają znaczenie książki obrazkowej, rolę pośredników profesjonalnych i nieprofesjonalnych w kontakcie dziecka z książką, dostarczają kolejnych przykładów analiz porównawczych książek obrazkowych dla dzieci.

Podsumowując tę część recenzji pragnę podkreślić, że praca badawcza dr Małgorzaty Cackowskiej w obszarze książki obrazkowej jest wyjątkowo zaangażowana, ważna i poznawczo istotna. Wnosi nowe treści w analizowany obszar, co wyżej pisałam. Jednocześnie sprzyja działalności na rzecz promocji i upowszechniania wiedzy z tego obszaru tak w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym (członkini sieci badawczej European Network of Picturebook Research). Każdy z tekstów jest dobrze osadzony w teorii, ma przejrzystą strukturę i interesującą treść. Analizy poparte są bogatą bibliografią. Co więcej, w tekstach przyjęte jest adekwatne do tego obszaru badań podejście metodologiczne (strategia badań jakościowych) z wykorzystaniem wielu metod badawczych. Badaczka ponadto wyróżnia się umiejętnością myślenia refleksyjnego i krytycznego, tak ważnego w tym obszarze analiz i interpretacji. Teksty są interesujące dla odbiorcy i wnoszą bardzo wiele w obszar praktyki edukacyjnej, pracy z dzieckiem i inspiracji dla nauczycieli wczesnej edukacji oraz rodziców.

Ocena aktywności naukowej Autorki w zakresie całokształtu jej osiągnięć naukowo-badawczych

W autoreferacie Autorka wskazuje trzy główne obszary naukowo badawcze. Pierwszy – najważniejszy z punktu procesu awansowego, czyli dotyczący społecznego, kulturowego i edukacyjnego znaczenia książki obrazkowej, o którym już pisałam. Znajduje się w nim również *opis drugiego ważnego osiągnięcia związanego z edukacją mobilną, kulturą cyfrową i ukazaniem potencjału edukacyjnego nowych technologii* oraz trzeci obszar wskazujących na *międzynarodowe projekty badawcze związane z funkcjonowaniem uniwersytetu we współczesnym świecie*, który był dla badaczki ważny z racji opanowywania metodologii jakościowej, dającej podstawę do późniejszego myślenia o edukacji, jej badaniu i krytycznej refleksji.

Edukacja mobilna, kultura cyfrowa i potencjał edukacyjny nowych technologii to kolejny obszar aktywności dr Małgorzaty Cackowskiej, który postrzegam go jako interesujący i wartościowy z uwagi na rosnące zainteresowanie nowymi mediami oraz odślaniający ogromne podobieństwo między książką jako medium kulturowym, społecznym i edukacyjnym a nowymi formami nośników. Aktywność badawczą w tym obszarze dokumentuje udział w:

- 1) badaniach nad potencjałem mobilnych technologii wspólnie z prof. dr hab. Lucyną Kopciewicz,

- 2) projekcie badawczym M-rodzice i m-dzieci. Bezprzewodowa socjalizacja i uczenie się w kulturze cyfrowej (kierownictwo projektem prof. dr hab. Lucyna Kopciewicz),
- 3) innowacyjnym przedsięwzięciu dydaktyczno-organizacyjnym wykorzystującym technologie mobilne w postaci autorskiego programu dydaktycznego na studiach II stopnia pt. Edukacja mobilna w kulturze cyfrowej,
- 4) dwóch partnerskich projektach rozwojowych KinderJunior – Szkoła Mistrzów Programowania.

Badania problematyki potencjału edukacyjnego technologii i efektów edukacyjnych kultury mobilnej udokumentowane są publikacjami z listy B, w liczbie 7 pozycji, które odsłaniają globalny fenomen kultury mobilnej, korzystania z niej, kształtowania się relacji, znaczeń świata społecznego konstruowanych przez uczestników i współtwórców kultury mobilnej. Materiały te dostarczają wartościowych danych, ale jednocześnie przygotowane są z dużą dozą refleksyjności i z unikaniem technofobicznych ocen. Cennym uzupełnieniem tych poszukiwań z pewnością będzie mający się niebawem ukazać raport z empirycznego (ilościowego i jakościowego) badania kompetencji cyfrowych i rozwoju myślenia logicznego i komputacyjnego dzieci i nauczycieli biorących udział w projekcie KinderJunior. To też wskazuje na naukową aktywność Małgorzaty Cackowskiej i nieustanne poszukiwanie ważnych pól badawczych z perspektywy czasu, przemian społeczno-kulturowych i osiągnięć techniki.

Trzeci obszar aktywności dotyczy Międzynarodowego Projektu Badawczego *Students as Journeymen between Communities of Higher Education and Work*. Może ten obszar aktywności nie wiąże się wyraźnie tematycznie z poprzednimi, ale mimo to uważam, że jest istotnym w procesie rozwoju naukowo-badawczego M. Cackowskiej. Przedstawia ją bowiem jako badaczkę poszukującą, uczącą się i otwartą na współpracę (również z ośrodkami zagranicznymi). Uważam, że poddane podczas tych badań analizie indywidualnie konstruowane wizje wiedzy i edukacji były dla badaczki dobrym doświadczeniem badań międzynarodowych, porównawczych, zapoznających z nową jakościową metodologią badań oraz odsłaniające nowe konteksty teoretyczne. Zaowocowało to kolejnymi 7 publikacjami, w tym 3 raportami współautorskimi, 3 rozdziałami współautorskimi w monografiach oraz 1 redakcją monografii.

W działalności naukowo-badawczej M. Cackowskiej daje się jeszcze zauważyć kolejne projekty badawcze: Założone i rzeczywiste funkcje katechezy – konteksty oporu i adaptacji

oraz zainteresowanie znaczeniem sztuki współczesnej w edukacji i zmianie społecznej poparte licznymi publikacjami z grupy D i E.

Zawarte w autoreferacie prezentacje obszarów badawczych postrzegam jako odzwierciedlające dynamikę i wielowymiarowość jej poszukiwań spiętych zawsze ideą aktualnych potrzeb, adekwatności zmian oraz własnych badawczych zainteresowań i poszukiwań. W swojej ocenie podkreślam ogromną użyteczność zgromadzonego materiału badawczego i jego praktyczny wymiar, wielowymiarowe spojrzenie i ugruntowanie teoretyczne oraz metodologiczne.

Ocena dorobku Autorki w zakresie działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej oraz współpracy międzynarodowej

Moja ocena działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej oraz współpracy międzynarodowej Pani dr Małgorzaty Cackowskiej jest zdecydowanie pozytywna, co wynika z jej bogatego dorobku w tych dziedzinach. Łącznie brała aktywnie udział w 11 międzynarodowych konferencjach naukowych i 19 polskich konferencjach i sympozjach naukowych. Współorganizowała konferencje, między innymi Zjazd Pedagogiczny w 2013, sekretarowała XI Szkole Młodych Pedagogów, uczestniczyła w opracowaniu pierwszych Zeszytów Młodych Pedagogów. Dała się poznać z licznych wykładów (8 wygłoszonych za granicą) oraz 5 wygłoszonych w Polsce, a poświęconych książkom obrazkowym dla dzieci. Wygłaszała również otwarte wykłady akademickie w ramach spotkań poświęconych książce obrazkowej dla dzieci. Udzieliła 12 wywiadów radiowych i prasowych oraz napisała 30 artykułów publicystycznych. Od roku 2016 jest redaktorem naczelnym czasopisma „Ars Educandi”. Jest promotorem pomocniczym w 4 przewodach doktorskich. Przynależy do wielu sieci badawczych, co wcześniej opisywałam oraz angażowała się i nadal się angażuje w liczne działania badawcze w skali krajowej i międzynarodowej, pokazując w ten sposób, że jej plany badawcze są ciągle aktywne i podlegające rozwojowi.

Konkluzja

Dorobek naukowy Pani dr Małgorzaty Cackowskiej w zakresie wskazanego przez nią osiągnięcia naukowego, pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych oraz Jej aktywności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej odpowiada warunkom określonym w art. 16

ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, w związku z czym wnioskuję o przystąpienie do kolejnych etapów postępowania habilitacyjnego.

Gdańsk 27.01.2020

Agnieszka Nowak-Łojewska

A. Nowak-Łojewska